

Теоретико-методологічні засади формування здорового способу життя дітей в контексті провадження соціальної роботи в Україні

Здоров'я та соціальне самопочуття дітей є важливою ознакою сталого розвитку суспільства, основою життєспроможності держави. Охорона здоров'я дітей є перспективним внеском до репродуктивного, інтелектуального, економічного та політичного ресурсу суспільства. Відтак, важливим напрямом соціальної роботи з дітьми є формування здорового способу життя.

Концептуальні засади, ідеологію, принципи та особливості формування здорового способу життя досліджували низка науковців, зокрема: О. Балакірева, Г. Беленька, О. Вакуленко, Ю. Галустян, І. Ковчина, Р. Левін, О. Шиян, О. Яременко та інші. У цьому контексті доцільно звернути увагу на видання “Здоров'я-21: основи політики досягнення здоров'я для всіх в Європейському регіоні ВООЗ” (2000), а також на колективну роботу “Формування здорового способу життя молоді: стратегія розвитку українського суспільства” (О. Яременко (кер. авт. кол.), О. Вакуленко, Ю. Галустян та ін.) (2004), в якому вітчизняні науковці, в межах українсько-канадського проекту “Молодь за здоров'я”, проаналізували правову та практичну діяльність сприяння здоровому способу життя в розвинутих країнах Заходу, здійснили аналіз досвіду з ухвалення нормативно-правових актів країнами світової спільноти, зокрема, законодавчого забезпечення активної участі громадськості, упровадження принципів субсидіарності, надання широких можливостей місцевим органам влади в ухваленні відповідних програм і нормативно-правових актів. Особливий інтерес викликає монографічна робота О. Шиян “Державна освітня політика з питань забезпечення здорового способу життя молоді” (2010).

Формування здорового способу життя дитини зумовлене конкретними соціальними умовами, насамперед, становищем дитини в сім'ї. Відтак, з цього погляду, цінною видається монографія “Здоров'я дитини – від родини”

(Г. Беленька, О. Богініч, М. Матковець) (2006), в якій висвітлено питання розвитку здорової дитини та акцентовано увагу на підвищенні відповідальності всіх агентів соціалізації, особливо зміщуються акценти в сторону відповідального батьківства, формування фізичного, психічного та соціального здоров'я, які визначаються гармонізуючими чинниками буття дитини.

Успішна реалізація державою функції охорони здоров'я значною мірою визначається якістю надання медичних послуг, доступністю медичного обслуговування. Однак, як свідчить досвід багатьох країн світу, збереження та зміцнення здоров'я, нарощування його резервів, стимулювання захисних сил організму значною мірою визначаються способом життя, впровадженням цілісної системи охорони здоров'я, спрямованої на профілактику захворювань, створення умов для найповнішої реалізації кожною людиною, насамперед дитиною, індивідуального потенціалу здоров'я. Тому існує потреба у виробленні нових підходів до вдосконалення системи охорони здоров'я та формування здорового способу життя дітей в Україні.

Започаткування системного підходу до розв'язання проблем громадського здоров'я у найбільш економічно розвинених країнах світу прийнято пов'язувати з опублікованим у 1974 р. у Канаді звітом М. Лалонда "New Perspectives on the Health of Canadians". Цей звіт уперше на урядовому рівні аргументував тезу про те, що традиційна система охорони здоров'я, медицина загалом відіграють не головну роль у комплексі чинників, які визначають здоров'я людини. У своїй концепції "поля здоров'я" М. Лалонд визначив такі чинники здоров'я: спадковість, соціальна сфера, індивідуальна поведінка (спосіб життя), організація медичної допомоги. Було показано, що головним чинником, який найбільше впливає на здоров'я, є спосіб життя [8].

Надалі під егідою Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) було проведено низку досліджень із зазначеної проблематики у різних країнах світу. Одним із найбільш вагомих результатів стала розробка Концепції досягнення здоров'я для всіх людей світу, яка вперше була оприлюднена на Всесвітній асамблеї з охорони здоров'я у 1977 р. З ініціативи ВООЗ розпочалася

міжнародна кампанія, у межах якої збиралася, досліджувалася, систематизовувалася, узагальнювалася й оприлюднювалася інформація про існуючі загрози здоров'ю і шляхи їх подолання. Проблемі формування здорового способу життя було приділено значну увагу й у підсумковій Декларації Міжнародної конференції з первинної медико-санітарної допомоги, проведеної у 1978 р. в Алма-Аті [7, с. 34–60].

Формування здорового способу життя ґрунтується на стратегії, виробленій Оттавською хартією (1986). У 1986 р. в Оттаві відбулася I Міжнародна конференція з формування здорового способу життя, на якій було ухвалено Оттавську хартію. Саме цю конференцію вважають початком міжнародної діяльності стосовно здоров'я населення, а Оттавська хартія перекладена 50 мовами та загальноновизнана у всьому світі, як основний ідеологічний документ у цій сфері.

Оттавська хартія (1986) поступово конкретизувалась Асамблеями ВООЗ про здорове довкілля (1993), Джакартською декларацією з питань пропаганди здорового способу життя (1998), Концепцією “Здоров'я 21 – здоров'я для всіх у 21 столітті” (1998), Європейською хартією щодо алкоголю (2001), Бангкокською хартією із зміцнення здоров'я (2005) та Таллінською хартією “Система охорони здоров'я для здоров'я і добробуту” (2008).

Політика ВООЗ у Європейському регіоні, відповідно до Концепції “Здоров'я 21 – здоров'я для всіх у 21 столітті” (1998), включає декілька системних груп, серед яких “Профілактика і здоровий спосіб життя”, що має такі підрозділи: здоров'я і безпечне оточення; зменшення шкоди, завданої алкоголем, тютюном та іншими речовинами, що спричиняють залежність; багатосекторальні зобов'язання стосовно здоров'я [2]. Зазначимо, що у 2010 р. на 60-й сесії Європейського регіонального комітету ВООЗ у Москві було оголошено про створення нової “Європейської політики ВООЗ: Здоров'я 2020”, головними цілями якої визначено:

– забезпечення підтримки у повній реалізації кожною людиною її потенціалу здоров'я та добробуту;

- скорочення нерівності стосовно здоров'я у межах країни та між державами регіону;
- стратегічне керівництво охороною здоров'я з метою забезпечення відповідальності і дій кожного сектора в інтересах здоров'я людей;
- інвестування в ефективні заходи, що здатні розв'язувати проблеми громадського здоров'я у регіоні;
- прогнозування змін та підтримка інновацій [1].

У вітчизняному законодавстві, зокрема в Конституції України здоров'я людини визначено, як “найвищу соціальну цінність” (ст. 3), а згідно зі ст. 49 “кожна людина має право на охорону здоров'я” [4]. У Конвенції ООН про права дитини (1989) зазначено, що “держави-учасниці забезпечують у максимально можливій мірі виживання і здоровий розвиток дитини” [3]. Права дитини на життя і охорону здоров'я визначено ст. 6 Закону України “Про охорону дитинства” (від 26.04.2001 р. № 2402-III) [6].

Концептуальна стратегія формування здорового способу життя в Україні сформульована у Законі України “Основи законодавства України про охорону здоров'я” (від 19.11.1992 р. № 2801-XII). Там же зазначено, що “охорона здоров'я – один з пріоритетних напрямків державної діяльності”. У ст. 32 визначено шляхи сприяння здоровому способу життя, а безпосередньо здоров'я дітей стосується розділ VII зазначеного документа “Охорона здоров'я матері та дитини” [5]. Іншими важливими документами, що покликані регулювати сферу охорони здоров'я населення, зокрема дітей, є Концепція Загальнодержавної програми “Здоров'я 2020: український вимір” (Розпорядження КМУ від 31.10.2011 р. № 1164-р).

Підсумовуючи, зазначимо, що в сучасних реаліях функціонування та розвитку суспільства існує нагальна потреба у зміні підходів, перегляді традиційних форм і методів соціальної роботи за цим напрямом, об'єднанні зусиль органів державної влади, місцевого самоврядування, громадськості у сфері охорони здоров'я та формування здорового способу життя дітей. Доцільно було б ухвалити Загальнодержавну цільову соціальну програму

“Формування здорового способу життя дітей в Україні”. Важливо також, щоб державна система формування здорового способу життя дітей будувалася на принципі взаємної суспільної відповідальності, а міжсекторальне багатогалузеве співробітництво щодо охорони здоров'я було спрямоване на посилення профілактики та активізацію процесу формування здорового способу життя дітей.

Список використаних джерел:

1. Здоров'я 2020: нова європейська політика охорони здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.niipitan.com.ua/files/69584518.pdf.
2. Здоровье-21: Основы политики достижения здоровья для всех в Европейском регионе ВОЗ. – Копенгаген : ВОЗ (ЕРБ), 2000. – 310 с.
3. Конвенція про права дитини / ООН; Конвенція, міжнародний документ від 20.11.1989 р. (ратифіковано в Україні 27.02.1991 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021
4. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (із змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ (із змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
6. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-ІІІ (із змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
7. Формування здорового способу життя молоді: стратегія розвитку українського суспільства : у 2 ч. / [О. О. Яременко (кер. авт. кол.), О. В. Вакуленко, Ю. М. Галустян та ін.]. – Ч. 1. – К. : Держ. інст. проблем сім'ї та молоді, Укр. інст. соціальних досліджень, 2004. – 164 с.
8. Lalonde M. A New Perspective on the Health of Canadians / M. Lalonde. – Ottawa : Government of Canada, 1974